

УДК 378.147:510.6

ВИКОРИСТАННЯ KEYС – МЕТОДУ У ВИКЛАДАННІ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН МАЙБУТНІМ ЕКОНОМІСТАМ

**Гончарова О.М., Чепорова Г. Є.,
Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського**

Стаття посвячена аналізу особливостей метода обучения студентов на основе реальных ситуаций с использованием информационно-коммуникационных технологий. Рассмотрен авторский опыт применения в учебном процессе кейс-метода при обучении студентов на экономических специальностях.

Ключевые слова: метод обучения на основе реальных ситуаций, кейс, информационные технологии, образование.

На сучасному етапі розвитку суспільства глибокі і навіть переломні процеси відбуваються в науці, освіті, соціальній структурі, способі життя людей. Для формування освіченої творчої особистості, становлення її фізичного та морального здоров'я, забезпечення прав людини, відтворення культури і духовності в усій різноманітності вітчизняних і світових зразків вкрай необхідним стає розбудова вітчизняної системи освіти в кращих національних і європейських традиціях.

У Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) серед пріоритетних напрямів реформування вищої освіти відзначено оновлення змісту вищої освіти, запровадження новітніх освітніх технологій, створення нової системи інформаційного забезпечення вищої школи. Серед сучасних активних освітніх методів найбільш цікавим, суперечливим і популярним залишається метод ситуаційного навчання, або кейс-метод (від англ. «case-study»).

Ситуаційний метод навчання було вперше застосовано під час викладання управлінських дисциплін у Гарвардській бізнес-школі. З тих пір він набуває все більшої популярності, а ситуаційні вправи аналізують, розробляють і застосовують у навчанні багато вчених і викладачів, наприклад: В.Конашук [1], Е.А.Михайлова [2], П.Шеремета та Г.Каніщенко [3] (впровадження ситуаційної методики навчання в українських ВНЗ); Л.Безтелесна [4], Л.Чижевська [5] (активізація роботи студентів у процесі використання ситуаційної методики навчання); В.Верба [6], Г.Власова [7], (інтеграція ситуаційної методики навчання у структуру начальних курсів) та інш.

Розробка кожного окремого кейсу – це розгляд нової ситуації, а тому потребує нового і обов'язково творчого підходу.

Метою роботи являється розробка ситуаційної вправи інноваційного змісту, яка є прикладом трансформації практичної проблеми в нову наукову задачу та в прикладну комп'ютерну модель, з подальшим застосуванням її у педагогічному процесі вищого навчального закладу.

Метод ситуаційного навчання – це навчальний метод, застосування якого передбачає осмислення студентами реальної життєвої ситуації. Опис цієї ситуації одночасно відображає не тільки певну практичну проблему, але й актуалізує визначений комплекс знань, який необхідно засвоїти для її вирішення. При цьому сама проблема не має однозначних рішень, являє собою своєрідний розгалужений і неоднозначний оптимум.

В останні роки ринкова орієнтація університетів набула значних тенденцій у всьому світі. Але в умовах України ще незначна кількість ВНЗ використовує сучасні методи управлінського обліку, в тому числі стратегічного, та займається налагодженням внутрішніх бізнес-процесів.

Розроблена нами ситуаційна вправа «Негрошовий аналіз беззбитковості у ВНЗ: від проблеми до впровадження моделі» присвячена підвищенню ефективності управління

вищим навчальним закладом у частині справедливого розподілу ресурсів між структурними підрозділами, складається з двох частин, побудованих за принципом визначення та розв'язання проблеми.

Перша частина ілюструє недоліки соціального типу управління, що є наслідком певних труднощів при визначенні зв'язку між ресурсами та результатами, та який є переважним у ВНЗ.

В другій частині запропоновані розрахунки в Excel, які можуть бути використані керівництвом ВНЗ для визначення підходів до розподілу людських ресурсів між підрозділами університету, а також підготовлені матриці, які кластеризують факультети та спрощують підходи керівництва щодо можливих рішень.

Методичні вказівки до ситуаційної вправи складаються з таких частин:

1. Короткий опис навчальної програми, в якій використовуватиметься вправа.

Вправа може використовуватись як цілком двома частинами, так і кожна частина може бути виконана окремо з урахуванням Освітньо-професійної програми підготовки бакалавра, спеціаліста і магістра напряму “Економіка і підприємництво”, а також напряму “Менеджмент”

Так, перша частина може бути використана в курсі “Управлінський облік” у розділі “Системи управлінського контролю”

Друга частина може бути також використана в курсі управлінського обліку у розділі “Аналіз витрати-обсяг-прибуток”, як цілком, так і окремими міні-вправами. Якщо це буде варіант міні-вправ, то найвірогіднішими темами можуть бути:

- Аналіз беззбитковості, CVP- аналіз та аналіз чутливості, в яких можуть бути наведені приклади використання не грошового виміру, а виміру у вигляді навчальних годин;
- ABC –калькулювання, із запропонованими об'єктами витрат: студент, група та потік;
- Аналіз взаємних послуг допоміжних центрів відповідальності стосовно методів розв'язання проблеми та використання цих методів у випадку взаємних послуг факультетів.

2. Педагогічні цілі ситуаційної вправи.

- *визначення відповідного рівня аналізу*

Потенційна аудиторія учасників – від студентів рівня бакалавра та спеціаліста до слухачів післядипломної освіти, або спеціалістів освіти у короткострокових навчальних програмах. При використанні вправи для студентів слід зазначити можливість щодо окремих міні-вправ.

- *запропонований навчальний підхід*

Частина перша (кафедра)

Обговорення вправи може бути здійснено в групі без розділення на окремі команди. Студенти повинні отримати завдання завчасно, щоб мати час на підготовку. Можна запропонувати студентам здійснити пошук інформації в Інтернеті щодо контингенту студентів у ВНЗ України, плати за навчання та структури ВНЗ. В цьому випадку слід розділити студентів на команди, які будуть здійснювати пошук окремих видів інформації (контингент, ціни, структура та ін). Деякі студенти можуть самостійно зробити пробу знайти відповідь щодо застосування правила “51/49”. Усі команди повинні підготувати короткі звіти та своєчасно надати учасникам обговорення та викладачу.

Частина друга (університет)

Обговорення вправи може бути здійснено з використанням рольових завдань по окремих командах. Такими командами можуть бути: декан та завідувачі кафедрами економічного, історичного факультетів, факультету математики та інформатики, а також ректорат. Студенти повинні отримати завдання, а також додатки завчасно, щоб мати час на підготовку. Команда ректората має усі матеріали, причому цю інформацію їм надав Завідувач, а інші мають лише інформацію про рівень фактичного навчального навантаження.

Припустимо також, що лише 20% кафедр економічного факультету, в тому числі кафедра декану, здійснює експорт послуг іншим факультетам, на факультеті математики та інформатики це здійснюють усі кафедри, в тому числі і кафедра декана. На історичному факультеті це здійснює лише одна кафедра, та декан не є завідувачем.

Після обговорення першого питання необхідно продемонструвати розрахунки у Microsoft Excel за допомогою проєктора. Доречно, щоб один студент (Начальник навчальної частини) заздалегіть був знайомий з методикою розрахунків. Він також може відповідати на запитання завідувачів, деканів та ректорату щодо зміни вхідних даних.

3. Запитання для обговорення вправи та можливі відповіді на них.

Деякі з запитань:

Частина перша (кафедра)

1. Чи змінились інформаційні потреби учасників освітнього процесу (керівництва вузу, деканів, завідувачів кафедрами і викладачів), а також доступ до інформації в нових економічних умовах?
2. Чи змінилася роль завідувачів кафедрами у виборі кадрів, і чи однакова вона в усіх державних вузах?
3. Яка може бути кадрова політика завідувача кафедрою в умовах зміни кількості ставок у зв'язку з коливаннями в контингенті студентів?

Частина друга (університет)

1. Виконайте розрахунки в середовищі Excel і дайте відповідь на наступні питання.

а) Що ви практично могли б зробити, якби були керівником державного ВЗО, якщо беззбиткова кількість студентів певної спеціальності була б більшою за держзамовлення?

б) Якщо б ви були начальником навчальної частини, які б дані попросили з кафедр?

в) Якщо б ви були керівником ВЗО, які б параметри регулювали самі, а які передавали на рівень факультетів?

Наведемо, як приклад, відповідь на питання 1а): В цьому випадку можна запропонувати класичні підходи з аналізу беззбитковості: зменшення змінних витрат (заміна випускної роботи на держекзамен), зменшення постійних витрат (зменшення відсотків за рахунок індивідуальних занять, або зменшення частки аудиторних занять), збільшення кількості студентів за рахунок комерційних студентів. Можна навести порівняння показників у класичній моделі і моделі беззбитковості в годинах:

Класична модель беззбитковості	Модель беззбитковості в годинах
Доход	Максимальне число годин навчального навантаження, як: А) добуток числа викладачів на максимальний норматив навчального навантаження на одного викладача, чи Б) як добуток числа студентів на частку від ділення максимального нормативу навчального навантаження для одного викладача на мінімальний норматив коефіцієнта "студенти/ викладач"
Ціна	Частка від ділення максимального нормативу навчального навантаження на одного викладача на мінімальний норматив коефіцієнта "студенти/ викладач"
Одиниця продукції	Студент
Змінні витрати на одиницю	Частка від ділення мінімальної нормативної кількості годин, що прямо приходить на одного студента, на кількість років навчання за даним рівнем освіти і формою навчання
Постійні витрати	Число навчальних годин на групу чи потік, і пов'язаних з контролем чи засвоєнням знань (заліки, консультації, курсові і дипломні роботи і т.п.)
Прибуток до оподаткування	Число годин навчального плану, які реалізовані через аудиторні заняття і пов'язані з отриманням нових знань
Внесок на покрит-	Внесок на покриття числа навчальних годин, пов'язаних з контролем

Класична модель беззбитковості	Модель беззбитковості в годинах
тя постійних витрат і прибутку	чи застосуванням знань, а також з отриманням нових знань студентами в складі групи чи потоку
Точка беззбитковості в грошових одиницях	Число навчальних годин, пов'язаних з контролем чи застосуванням отриманих знань, які припадають на окремого студента, групу чи потік (тобто без реалізації навчального плану)
Точка беззбитковості в натуральних одиницях	Число студентів однієї групи, при якому внесок на покриття числа навчальних годин компенсує тільки навчальні години, що приходяться в цілому на одну групу і пов'язані з контролем чи застосуванням отриманих знань, але не компенсують жодної години аудиторного навантаження за навчальним планом.

4. Загальні завдання.

Деякі з запитань.

Частина перша (кафедра)

1. Якою може бути основна причина різкого коливання кількості студентів з року в рік?

2. Яка небезпека для завідувача існує при рості та зменшуванні кількості студентів?

Частина друга (університет)

1. Чи може виділення ставок деякій кафедрі взагалі не впливати на інші кафедри з точки зору взаємних послуг?

2. Чи повинні знати декани факультетів повну картину взаємних послуг та розподіл ставок?

5. Ключові питання.

Деякі з запитань.

Частина перша (кафедра)

Яким чином змінилась поведінка керівників, деканів, завідувачів кафедрами та викладачів стосовно виділення професорсько – викладацьких ставок в нових економічних умовах та після прийняття Закону “Про вищу освіту”?

Частина друга (університет)

Чи зміниться поведінка керівників, деканів та завідувачів кафедрами, якщо їм буде відома повна інформація щодо навантаженості і ставок, та які параметри з точки зору керівництва ВНЗ повинні ними регулюватися?

6. Передбачені запитання та аналіз.

Деякі запитання та відповіді.

Частина перша (кафедра)

1. Запитання. Чи може існувати протиріччя між деканом та завідувачами щодо розподілу ставок?

Відповідь. Так, особливо, якщо декан теж завідувач, та його кафедра проводить заняття на іншому факультеті.

2. Запитання. Чому взагалі виникло правило “51/49” ?

Відповідь. Можливо, це пов'язано з лобіюванням у Верховної Раді.

3. Запитання. Чи повинна існувати у ВЗО структура, функцією якої є прогнозування кількості студентів?

Відповідь. Можливо, так, але на базі якої? Це питання може стосуватися іншої справи.

Частина друга (університет)

1. Запитання. Чи може керівництво університету максимізувати державне фінансування оплати праці викладачів при фіксованій кількості ставок?

Відповідь. Так, якщо професори та доценти будуть переведені на ставки, що фінансуються за рахунок держбюджету, а інші залишатимуться на комерційних ставках.

2. Запитання. Чи можна запропонувати як підхід до визначення ставок, підключення загальноузівських кафедр до близьких факультетів?

Відповідь. Так. А взагалі, може існувати тенденція до позбавлення від загальноузівських кафедр для спрощення процедури розподілу ресурсів.

7. Можливі запитання для обговорення

Частина перша (кафедра)

1. Чи можна запропонувати інший підхід до прогнозування кількості студентів першого курсу, ніж фактичні показники минулого року?

2. Чи є сумісництво потрібним, та чи залежить це від специфіки кафедри?

3. Як на вашу думку, чому деякі декани наполягають на розподілі ставок пропорційно навантаженості, а деякі – пропорційно кількості студентів?

Частина друга (університет)

1. Чи означає “годинна збитковість” грошову?

2. Як би ви прокоментували створення окремого заочного факультету?

8. Інші поради для кращого використання вправи.

- **Комп’ютерна та відео – підтримка**

Потрібні ресурси для Частини другої: комп’ютер з Microsoft Excel, мультимедійний проектор.

Послідовність демонстрації можливостей комп’ютерної моделі (для прикладу наведемо перші п’ять кроків).

Крок 1. Відкрити аркуш “Денна” книги Microsoft Excel з назвою ‘Case_full_time’.

Крок 2. Звернути увагу на блок “Норми часу для планування й обліку навчальної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів”, який є фрагментом з наказу Міністерства освіти і науки України від 07.08.02 № 450 щодо віднесення витрат часу на студента, групу чи потік.

Крок 3. Звернути увагу на окремий стовпець цього блоку “Об’єкт витрат та фактори витрат часу”, мета якого є визначення об’єкту витрат (студент, група, потік) та норм витрат часу.

Крок 4. Перейдіть до блоку “Фактор годин” у верхній частині аркуша, в якому перелічені фактори, які були обговорені в кроку 3, та їх числові значення для різних спеціальностей та рівнів (праворуч від блоку “Фактор годин”).

Крок 5. Знову перейдіть до блоку “Норми часу для планування й обліку навчальної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів” та праворуч подивіться результати розрахунків. Зверніть увагу на формули.

- **план-розклад роботи над вправою**

У тексті вправи детально розписано час, який відводиться на виконання всіх частин кейсу. Узагальнено на всю вправу відводиться три години.

- **запропонована додаткова література для вивчення.**

Наводиться перелік літератури.

Таким чином, можна зробити наступні висновки.

1. Ситуаційний метод навчання являється колективним осмисленням тієї чи іншої ситуації в аспекті певних знань і має такі ознаки: наявність моделі соціально-економічної системи, стан якої розглядається у певний дискретний момент часу; колективне вироблення рішень; багатоальтернативність рішень; єдина мета при виробленні рішень.

2. Розроблена ситуаційна задача «Негрошовий аналіз беззбитковості у ВНЗ: від проблеми до впровадження моделі» дозволяє проаналізувати і знайти правильне рішення в розподілі ставок викладачів між кафедрами вищого навчального закладу.

3. Даний кейс може бути впроваджений у навчальний процес у курсі управлінського обліку для підвищення професійної компетентності майбутніх фахівців-економістів.

Розроблена ситуаційна вправа має динамічну структуру, тому що правове, законодавче, соціальне та фінансове середовище існування вищих навчальних закладів постійно змінюється. У зв’язку з цим умови розробленої ситуаційної задачі у подальшому

можуть постійно коректуватись і в результаті породжувати якісно нові кейс-вправи, та сприяти здійсненню комплексного впровадження засобів ІКТ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конащук В., Українська бізнес-освіта: чи є межа для наслідування західного досвіду / Ситуаційна методика навчання: український досвід. Збірник статей / Упор.О.Сидоренко, В.Чуба.-К.:Центр інновацій та розвитку, 2001, с.13-18.
2. Михайлова Е.А., Кейс и кейс-метод.-М.: Центр маркетинговых исследований и менеджмента, 1999.
3. Шеремета П.М., Каніщенко Л.Г. Кейс-метод: з досвіду викладання в українській бізнес-школі/За ред.О.І.Сидоренка;2-ге вид.-К.:Центр інновацій та розвитку,1999.-80с.
4. Безтелесна Л, Студенти і викладач: мотиви та цілі сторін / Ситуаційна методика навчання: український досвід. Збірник статей/Упор.О.Сидоренко, В.Чуба.-К.:Центр інновацій та розвитку, 2001, с.71-75.
5. Чижевська Л. Будьте обережні: працюємо з кейсом / Ситуаційна методика навчання: український досвід. Збірник статей/Упор.О.Сидоренко, В.Чуба.-К.:Центр інновацій та розвитку, 2001, с.79-86.
6. Верба В. Методичне наповнення курсу «Проектний аналіз» /Упор.О.Сидоренко, В.Чуба.-К.:Центр інновацій та розвитку, 2001, с.165-170.
7. Власова Г. Програма курсу «Управління людськими ресурсами» для менеджерів-практиків /Упор.О.Сидоренко, В.Чуба.-К.:Центр інновацій та розвитку, 2001, с.131-138.

Рецензент: Раков С.А.